

78

SVENSK
EXEGETISK
ÅRSBOK

På uppdrag av

Svenska Exegetiska Sällskapet

utgiven av

Samuel Byrskog

Uppsala 2013

Svenska Exegetiska Sällskapet
c/o Teologiska Institutionen
Box 511, S-751 20 UPPSALA, Sverige
WWW: <http://www.exegetiskasallskapet.se/>

Utgivare:

Samuel Byrskog (samuel.byrskog@teol.lu.se)

Redaktionssekreterare:

Thomas Kazen –2013 (thomas.kazen@ths.se)

Tobias Hägerland 2014– (tobias.hagerland@teol.lu.se)

Recensionsansvarig:

Tobias Hägerland –2013 (tobias.hagerland@teol.lu.se)

Rosmari Lillas-Schuil 2014– (rosmari.lillas@gu.se)

Redaktionskommitté:

Samuel Byrskog (samuel.byrskog@teol.lu.se)

Göran Eidevall (goran.eidevall@teol.uu.se)

Blazenka Scheuer (blazenka.scheuer@teol.lu.se)

Cecilia Wassén (cecilia.wassen@teol.uu.se)

Prenumerationspriser:

Sverige: SEK 250 (studenter SEK 150)

Övriga världen: SEK 350

SEÅ beställs hos Svenska Exegetiska Sällskapet via hemsidan eller postadress ovan, eller hos Bokrondellen (www.bokrondellen.se). Anvisningar för medverkande återfinns på hemsidan eller erhålls från redaktionssekreteraren. Manusstopp är 1 mars.

Utgiven med bidrag från Kungliga humanistiska vetenskapssamfundet i Lund, samt Thora Olssons stiftelse.

Tidskriften är indexerad i Libris databas (www.kb.se/libris/).

SEÅ may be ordered from Svenska Exegetiska Sällskapet either through the homepage or at the postal address above. In North America, however, SEÅ should be ordered from Eisenbrauns (www.eisenbrauns.com). Search under the title "Svensk Exegetisk Arsbok." Instructions for contributors are found on the homepage or may be requested from the editorial secretary (tobias.hagerland@teol.lu.se).

This periodical is indexed in the ATLA Religion Database®, published by the American Theological Library Association, 300 S. Wacker Dr., Suite 2100, Chicago, IL 60606; E-mail: atla@atla.com; WWW: <https://www.atla.com/>.

© SEÅ och respektive författare

ISSN 1100-2298

Uppsala 2013

Tryck: Elanders, Vällingby

Innehåll

Exegetiska dagen 2012/Exegetical Day 2012

William K. Gilders	Ancient Israelite Sacrifice as Symbolic Action: Theoretical Reflections	1
Corinna Körting	Response to William K. Gilders	23
Göran Eidevall	Rejected Sacrifice in the Prophetic Literature: A Rhetorical Perspective	31
Gunnel Ekroth	Response to Göran Eidevall	47
Stephen Finlan	Sacrificial Images in the New Testament	57
Thomas Kazen	Response to Stephen Finlan	87

Övriga artiklar/Other articles

Josef Forsling	The Incoherence of the Book of Numbers in Narrative Perspective	93
Miriam Kjellgren	The Limits of Utopia: A Levinasian Reading of Deuteronomy 7	107
Ola Wikander	Ungrateful Grazers: A Parallel to Deut 32:15 from the Hurrian/Hittite <i>Epic of Liberation</i>	137
Hallvard Hagelia	“...every careless word you utter...”: Is Matthew 12:36 a Derivative of the Second Commandment of the Decalogue?	147
Torsten Löfstedt	Don't Hesitate, Worship! (Matt 28:17)	161
Kari Syreeni	Did Luke Know the Letter of James?	173
Birger Gerhardsson	Grundläggande uppgifter om de synoptiska liknelserna: Vad de är och vad de inte är	183
Bengt Holmberg	René Kieffer – minnesord	189

Recensioner/Book Reviews

Klaus-Peter Adam, Friedrich Avemarie och Nili Wazana (red.)	<i>Law and Narrative in the Bible and in Neighbouring Ancient Cultures</i> (Josef Forsling).....	193

Stephen P. Ahearne-Kroll, Paul A. Holloway och James A. Kelhoffer (red.)	
	<i>Women and Gender in Ancient Religions: Interdisciplinary Approaches</i> (Hanna Stenström)..... 195
Dale C. Allison, Volker Leppin, Choon-Leong Seow, Hermann Spieckermann, Barry Dov Walfish och Eric Ziolkowski (red.)	
	<i>Encyclopedia of the Bible and Its Reception, v. 3</i> (Göran Eidevall)..... 198
Dale C. Allison, Volker Leppin, Choon-Leong Seow, Hermann Spieckermann, Barry Dov Walfish och Eric Ziolkowski (red.)	
	<i>Encyclopedia of the Bible and Its Reception, v. 5</i> (Mikael Larsson)..... 199
Joseph L. Angel	<i>Otherworldly and Eschatological Priesthood in the Dead Sea Scrolls</i> (Torleif Elgvin)..... 202
Eve-Marie Becker och Anders Runesson (red.)	
	<i>Mark and Matthew I: Comparative Readings: Understanding the Earliest Gospels in their First-century Settings</i> (Tobias Hägerland)..... 204
Bob Becking	<i>Ezra, Nehemiah, and the Construction of Early Jewish Identity</i> (Lena-Sofia Tiemeyer) 207
April D. DeConick	<i>Holy Misogyny: Why the Sex and Gender Conflicts in the Early Church Still Matter</i> (Hanna Stenström) 210
Daniel R. Driver	<i>Brevard Childs, Biblical Theologian: For the Church's One Bible</i> (LarsOlov Eriksson)..... 212
Göran Eidevall och Blaženka Scheuer (red.)	
	<i>Enigmas and Images: Studies in Honor of Tryggve N. D. Mettinger</i> (Stig Norin)..... 215
Weston W. Fields	<i>The Dead Sea Scrolls: A Full History</i> (Cecilia Wassén)..... 218
Miriam Goldstein	<i>Karaite Exegesis in Medieval Jerusalem: The Judeo-Arabic Pentateuch Commentary of Yūsuf ibn Nūḥ and Abū al-Faraj Hārūn</i> (Lena-Sofia Tiemeyer) 221
Leif Hongisto	<i>Experiencing the Apocalypse at the Limits of Alterity</i> (Hanna Stenström) 223
Jan Joosten	<i>The Verbal System of Biblical Hebrew: A New Synthesis Elaborated on the Basis of Classical Prose</i> (Ulf Bergström) 225

Christos Karakolis, Karl-Wilhelm Niebuhr och Sviatoslav Rogalsky (red.)	<i>Gospel Images of Jesus Christ in Church Tradition and in Biblical Scholarship</i> (Mikael Sundkvist)	228
Thomas Kazen	<i>Issues of Impurity in Early Judaism</i> (Cecilia Wassén).....	230
Chris Keith	<i>Jesus' Literacy: Scribal Culture and the Teacher from Galilee</i> (Tobias Ålöw)	233
Anthony Le Donne	<i>The Historiographical Jesus: Memory, Typology, and the Son of David</i> (Jennifer Nyström)...	236
Kenneth Liljeström (red.)	<i>The Early Reception of Paul</i> (Martin Wessbrandt)	238
Aren M. Maeir, Jodi Magness and Lawrence H. Schiffman (ed.)	<i>'Go Out and Study the Land' (Judges 18:2): Archaeological, Historical and Textual Studies in Honor of Hanan Eshel</i> (Torleif Elgvin)	241
David L. Mathewson	<i>Verbal Aspect in the Book of Revelation: The Function of Greek Verb Tenses in John's Apocalypse</i> (Jan H. Nylund)	243
Robert K. McIver	<i>Memory, Jesus, and the Synoptic Gospels</i> (Jennifer Nyström)	246
Sun Myung Lyu	<i>Righteousness in the Book of Proverbs</i> (Bo Johnson)	248
Stefan Nordenson	<i>Genom honom skapades allt: En exegetisk studie om Kristi preexistens och medlarfunktion i Nya testamentet</i> (Hanna Stenström)....	251
Stefan Nordgaard Svendsen	<i>Allegory Transformed: The Appropriation of Philonic Hermeneutics in the Letter to the Hebrews</i> (Johannes Imberg).....	253
Donna Lee Petter	<i>The Book of Ezekiel and Mesopotamian City Laments</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	255
Stanley E. Porter, Jeffrey T. Reed och Matthew Brook O'Donnell	<i>Fundamentals of New Testament Greek</i>	
Stanley E. Porter och Jeffrey T. Reed	<i>Fundamentals of New Testament Greek: Workbook</i> (Jan H. Nylund)	258
Karl Olav Sandnes	<i>The Gospel 'According to Homer and Virgil': Cento and Canon</i> (Maria Stuesson).....	260

Tanja Schultheiss	<i>Das Petrusbild im Johannesevangelium</i> (Finn Damgaard) 263
William A. Tooman	<i>Gog of Magog: Reuse of Scripture and Compositional Technique in Ezekiel 38–39</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)..... 265
Paul Trebilco	<i>Self-designations and Group Identity in the New Testament</i> (Rikard Roitto)..... 267
Caroline Vander Stichele och Hugh Pyper (red.)	<i>Text, Image, and Otherness in Children's Bibles: What Is in the Picture?</i> (Mikael Larsson) 270
Patricia Walters	<i>The Assumed Authorial Unity of Luke and Acts: A Reassessment of the Evidence</i> (Carl Johan Berglund) 272
Amanda Witmer	<i>Jesus, the Galilean Exorcist: His Exorcisms in Social and Political Context</i> (Jennifer Nyström) 274
Till redaktionen insänd litteratur	278

*****

Medarbetare i denna årgång/Contributors in this issue:

Göran Eidevall	goran.eidevall@teol.uu.se
Gunnel Ekroth	gunnel.ekroth@teol.uu.se
Stephen Finlan	sfinlan@bu.edu
Josef Forsling	josef.forsling@ths.se
Birger Gerhardsson	kob.gerhardsson@comhem.se
William K. Gilders	wgilder@emory.edu
Hallvard Hagelia	hagelia@ansgarskolen.no
Bengt Holmberg	bengt.holmberg@teol.lu.se
Thomas Kazen	thomas.kazen@ths.se
Miriam Kjellgren	miriamkjellgren@yahoo.com
Corinna Körting	corinna.koerting@uni-hamburg.de
Torsten Löfstedt	torsten.lofstedt@lnu.se
Kari Syreeni	kari.syreeni@abo.fi
Ola Wikander	ola.wikander@teol.lu.se

Grundläggande uppgifter om de synoptiska liknelserna: Vad de är och vad de inte är

BIRGER GERHARDSSON (LUNDS UNIVERSITET)

Gång efter annan lanserar någon – som bekant – en ny tes om Jesu liknelser, vad de är och hur de skall tolkas. Ta till exempel tesen att Jesu liknelser säger någonting som inte är avsett att tydas, ja inte *kan* uttryckas i klartext. De skall bara berättas. Besvärande många sådana stjärnskott blir hjälplösa bomskott när de konfronteras med elementära data från textmaterialet. Jag skall utveckla denna elakhet genom att redovisa en serie sakkupplysningar om de synoptiska liknelserna, vad de är och inte är. Jag har tagit fram dessa fakta i ett antal artiklar genom en delvis ganska mekaniskt gjord, detaljerad analys av de relevanta liknelserna, alla dessa. För enkelhetens skull hänvisar jag här en gång för alla till en bok där artiklarna återfinns.¹

Tjugofyra fakta

Liknelsematerialet i de synoptiska evangelierna utgörs av 55 liknelser brutto (fem hos Markus, 21 hos Matteus, 29 hos Lukas). Tre av dem återfinns i alla tre evangelierna, ytterligare sju (eller åtta) hos Matteus och Lukas och därtill en hos Markus och Lukas. (Markus är ensam om en liknelse.) Bildorden i Johannesevangeliet räknar jag inte som liknelser. Jag har fastställt följande fakta:

1. Att alla liknelser i evangelierna framförs av Jesus; ingen annan än han undervisar med hjälp av liknelser.
2. Att liknelserna inte ingår i den allmänna Jesustraditionen utan har (tillsammans med logierna) varit en textgrupp för sig och tydligen tradetrats för sig. I inget av de tre evangelierna är berättelsetradition och ordtradition *hopsmälta*; de är bara sammanställda, ihopkomponerade. Ingen liknelse uttalas inne i en berättelsetradition.

---

¹ Den svenskspråkiga versionen av dessa artiklar återfinns i min bok *Jesu liknelser. En genomlysning* (Lund: Novapress, 1999), särskilt s. 23–119. Se vidare nedan, not 2.

3. Att liknelserna och logierna inte är skilda från varann och inte heller indelade i kategorier. Man kan säga om alla Jesu uttalanden i de synoptiska evangelierna, bortsett från några enkla vardagsrepliker, att de tillhör en enda vid judisk textsort (grek. *parabolē*, som återger hebr. *māshāl*), i fri mångfald. Vi finner det meningsfullt och naturligt att dela upp det synoptiska talstoffet i liknelser och logier, men den uppdelningen är det bara vi som gör, den är inte uttalad i texterna. För att göra rättvisa åt den hebreiska terminologin brukar jag ibland kalla alla Jesusord för mashaler och dela dem i berättande och aforistiska mashaler. Den nomenklaturen gör det lättare att se vissa saker.

4. Att liknelserna – tillsammans med logierna – vad undervisningsformen beträffar framställer Jesus som en *mōshēl*, en mashalist, en kärnords- och liknelseman.

5. Att alla liknelserna är diktade, ingen av dem är citerad ur litteraturen eller berättad som ett historiskt exempel (som hellenistiska liknelser kunde vara).

6. Att endast en av liknelserna (Den rike mannen och Lasarus) är helt och hållet berättande, naket narrativ. Alla de övriga har ett eller flera tillbehör som visar att liknelsen skall *tydas och kommenteras*, inte bara berättas.

7. Att bildspråket i dem nästan alltid är taget från människans värld, mest från gemenskapslivet. I de liknelser där någonting från naturen nämns, utgör detta aldrig ensamt centrum.

8. Att avståndet mellan bild och sak därmed är kort, för det mesta.

9. Att bildspråket i liknelserna är sammansatt och av flera olika typer. Det kan därför inte klargöras med en enda enkel, enhetlig metafor-teori.

10. Att bildspråket nästan utan undantag är traditionellt judiskt.

11. Att liknelserna inte är elementärt proklamerande. De står aldrig på löpsedelsplats eller som intresseväckande inledning till ett tal (som fallet är med de flesta av liknelserna i Gamla testamentet).

12. Att de inte är elementärt informerande.

13. Att deras grundläggande funktion är indikativisk: att förklara närmare, att illuminera, för det mesta även att illustrera.

14. Att ett antal av dem (med sina tillbehör) dessutom kan ha imperativ karaktär (uppfordra eller klandra) utöver sin indikativa funktion att illuminera och illustrera.

15. Att liknelserna vill framkalla *synesis* (insikt) snarare än *metanoia* (omvändelse) eller *pistis* (tro). De liknelser som utmanar till avgörelse

(tyska: *Entscheidung*), är få. Men alla vill få åhörarna att förstå och bli införstådda. Märk dock inskränkningen i nästa not.

16. Att liknelserna i det så kallade liknelsekapitlet (Mark 4, Matt 13, Luk 8) har en speciell karaktär jämförda med de andra liknelserna; det som sägs om dem kan bara delvis sägas om de andra.

17. Att de synoptiska liknelserna inte direkt kommenterar någon gammaltestamentlig text som de rabbiniska liknelserna oftast gör; Jesus använder dem inte för direkt skriftutläggning.

18. Att liknelserna är mycket återhållsamt formulerade och hårt stiliserade för sin poäng; i motsats till ett vanligt folkligt sätt att berätta får ingen utbrodering plats i dem. Bortsett från vissa ordpar och parallelluttryck finns inga överflödiga element i dem; ett onödigt ord förekommer knappast i någon av liknelserna.

19. Att personerna i liknelserna alla är typgestalter (*round characters*); ingen är gripbar som individ, ingen karakteriseras närmare. Texterna ger inget underlag för en individualpsykologisk tolkning.

20. Att innehållet i Jesu berättande mashaler är profetisk-messiansk vishet.

21. Att de till innehållet är mer lagbetonade än evangeliska: de flesta handlar om Guds krav på sitt folk, bara ett fåtal om hans nåd och erbjudanden – såsom de också är mer parenetiska än kerygmatiska.

22. Att de till sin karaktär ändå är haggadiska, inte halakiska.

23. Att de inte belyser Jesus själv eller hans jordiska verksamhet i Israel. Möjligen skymtar han i några av dem. Flera logier rör Människosonens framtida ankomst på skyarna till dom, parousin, men inte heller parousin tas upp för att själv bli *belyst*. I många aforistiska mashaler däremot talar Jesus direkt och klart om sig själv (*egō*-utsagor, *ēlthon*-yttranden, Människosonsord).²

24. Att liknelsernas innehåll gäller Guds rike/Himmelriket (*hē basileia*). Riket tar jag då som en mycket vid och vag paraplyterm med både presentisk och futurisk syftning.

---

² Det märkliga förhållandet att Jesus talar så klart och direkt om sig själv i många synoptiska logier men aldrig i liknelserna har jag diskuterat i "The Earthly Jesus in the Synoptic Parables", i David G. Horrell och Christopher M. Tuckett (red.), *Christology, Controversy and Community* (FS David R. Catchpole; Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000), 49–62.

En iakttagelse till sist

I slutet av det så kallade liknelsekapitlet hos Matteus (13:51–52), försäkrar sig Jesus om att hans lärjungar har ”förstått allt detta” och säger sedan: ”Därför är varje skriftlärd som har blivit himmelrikets lärjunge som en välbärgad man som ur sitt förråd kan ta fram både nytt och gammalt”. Det verkar som detta logion ger varje lärjunge som har förstått Jesu budskap om himmelriket tillstånd att undervisa och därvid också att prägla nya liknelser och logier i Jesu anda och Jesu stil.³ Ändå finner vi i evangelierna inte en liknelse och knappast något didaktiskt logion, som någon lärjunge uttalar i sitt eget namn. Alla mashaler (liknelser och logier) framförs som ord av Jesus. Det är möjligt, ja troligt, att några av de synoptiska liknelserna är sekundära, formulerade av någon lärjunge, men sådana liknelser förefaller vara få och de är svåra att urskilja. Jesu liknelser har säkert varit föremål för mycken begrundan och diskussion på vägen från Jesus till de skrivna evangelierna, men de redigeringar som har förekommit – klarläggande ändringar och omformuleringar liksom nyskapelser – har tydligen varit små och diskreta. Ett tecken på detta är det faktum att ingen av liknelserna belyser den jordiske Jesus, inte ens så förbryllande punkter som hans botanden och demonutdrivningar, hans lidande, korsfästelse och uppståndelse, märkliga ting svåra att förstå. Det betyder att de liknelser som kan ha skapats av lärjungar håller sig inom de ursprungliga liknelsernas ramar.

Vad de *aforistiska* mashalerna beträffar, logierna, finner vi att de inte alls har behandlats på samma sätt som de berättande mashalerna. Visserligen tycks knappast något didaktiskt logion ha framförts av en lärjunge i dennes eget namn. Så till vida gäller samma sak för logierna som för liknelserna. Men många logier säger något om den jordiske Jesus, om hans situation och position, hans krafter och uppgifter. I själva verket uttalar sig Jesus ofta om sig själv i logierna. Och här är viktiga punkter i hans jordiska gärning omtalade i enkelt klarspråk: botandena, utdrivningarna, lidandet, korsfästelsen och uppståndelsen. Urkristendomen har inte visat samma återhållsamhet med logierna som med liknelserna, tvärt om. Jesus kan mycket väl ha talat mer direkt och djärvt med logier än med sina liknelser men knappast så olika som han gör i evangeliernas texter.

---

³ Samuel Byrskog klargör i sin doktorsavhandling allsidigt och grundligt Jesu exklusiva roll som auktoritativ lärare i den unga kyrkan, *Jesus the Only Teacher: Didactic Authority and Transmission in Ancient Israel, Ancient Judaism and the Matthean Community* (ConBNT, 24; Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1994).

Jag skall inte gå närmare in på frågan hur urkristendomen traderade, tolkade, utlade och utökade orden i logiatraditionen. Min korta jämförelse med logierna gör jag här bara för att understryka det jag velat fästa uppmärksamheten på i denna artikel: hur konsekvent, exklusivt och återhållsamt urkristendomen har behandlat Jesu liknelser på deras väg från Jesus till de skrivna evangelierna. Vad avslöjar detta? Och varför behandlade den unga kyrkan de aforistiska och de berättande mashalerna så olika?